

بررسی میزان همپوشانی عناوین نشریات ادواری (سال ۱۹۹۶) حوزه کشاورزی در کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی استان تهران

اثر: رؤیا تاج‌الدین *

چکیده

هدف پژوهش حاضر، یافتن میزان همپوشانی نشریات ادواری لاتین حوزه کشاورزی در کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی استان تهران (سال ۱۹۹۶ میلادی) است. در این پژوهش، نشریات لاتین سال ۱۹۹۶ حوزه کشاورزی کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی استان تهران شامل ۷۷۳ عنوان نشریه موجود در ۱۵ کتابخانه، مورد بررسی قرار گرفته است. برای تعیین موضوع و قیمت نشریات، از بانک اطلاعاتی اولریخ پلاس ۱۹۹۶^۱ استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی: همپوشانی، نشریات ادواری، کتابخانه دانشگاهی، کتابخانه تخصصی، کشاورزی، تهران (استان).

***

مقدمه

امروزه پژوهشگران برای اینکه نتایج پژوهش‌های خود را سریع و به صورت روزآمد در اختیار دیگران قرار دهند، آنها را به صورت گزارش و مقاله در نشریات چاپ می‌کنند. به همین دلیل نشریات در پاسخگویی به نیازهای استفاده‌کنندگان از جایگاه خاصی برخوردارند و یکی از منابع مهم کتابخانه‌ها به شمار می‌روند. از آنجا

---

* کارشناس کتابداری کتابخانه دانشکده علوم

که رسالت کتابخانه‌ها، تأمین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کننده‌ها است، باید درصدد تهیه منابع مورد نیاز برآیند. اما وجود مشکلاتی از قبیل قیمت اشتراک، هزینه پست، رشد مداوم تورم، و کاهش بودجه کتابخانه‌ها، موجب می‌شود که کتابخانه‌ها نه تنها نتوانند همه این منابع را در اختیار کتابخانه‌ها داشته باشند، بلکه گاه به حذف تعدادی از نشریات خود مجبور می‌شوند.

واژه‌های عملیاتی اجزای مسأله در این تحقیق عبارتند از:

همپوشانی^۲: به معنای وجود یک عنوان نشریه در دو یا چند کتابخانه از کتابخانه‌های مورد پژوهش

نشریات ادواری لاتین: نشریاتی که حداقل دو شماره از آن در سال ۱۹۹۶ میلادی توسط کتابخانه‌های مورد پژوهش دریافت شده است.

کتابخانه هسته^۳: کتابخانه‌ای که از نظر موضوع، تعداد بیشتری از نشریات را به خود اختصاص داده باشد.

روش پژوهش

روش پژوهش، پیمایشی و از نوع توصیفی است. برای آگاهی از موجودی مجلات یک کتابخانه، دقیقترین و بهترین راه ممکن، مشاهده مستقیم کاردکس یا قفسه مجلات بوده است. در ضمن در مورد آگاهی کتابخانه‌ها از موجودی سایر کتابخانه‌ها، به علت محدودیت افراد، از مصاحبه استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، کلیه کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی در حوزه کشاورزی است که در استان تهران قرار دارند. از ۲۹ کتابخانه شناسایی شده، ۱۵ کتابخانه واجد شرایط بودند و به عنوان جامعه مورد مطالعه، مورد بررسی قرار گرفتند.

شیوه گردآوری اطلاعات

از طریق مراجعه مستقیم به کاردکس نشریات کتابخانه‌ها و در صورت فقدان کاردکس، با مراجعه به قفسه‌های نشریات، موجودی نشریات سال ۱۹۹۶ فهرست برداری شد. برای تعیین موضوع مجلات، از بانک اطلاعاتی اولریخ پلاس ۱۹۹۶ استفاده گردید. در ضمن، بررسی آگاهی یا عدم آگاهی کتابداران بخش سفارش کتابخانه‌ها از موجودی سایر کتابخانه‌ها از طریق مصاحبه انجام گرفت.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به اهمیت نشریات تخصصی به عنوان یکی از منابع مهم کتابخانه‌ها، انتخاب و سفارش این منابع در کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی امری اجتناب‌ناپذیر است. اما از طرفی افزایش سالانه حق اشتراک نشریات^۴، رشد مداوم تورم، و کاهش بودجه کتابخانه‌ها^۵ مانع خرید مطلوب نشریات می‌شود. به همین جهات، کتابداران باید در انتخاب سفارش نشریات تخصصی، دقت لازم را اعمال نمایند.

بررسیهای مقدماتی انجام شده در مورد نشریات ادواری لاتین سال ۱۹۹۶ حوزه کشاورزی کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی استان تهران، نشان می‌دهد که ۵ کتابخانه (۳۴ درصد) از کل کتابخانه‌های مورد بررسی در سطح شهر تهران، ۹ کتابخانه (۶۰ درصد) در کرج و اطراف آن و ۱ کتابخانه (۶ درصد) در ورامین واقع شده‌اند (جدول شماره ۱). از ۷۷۳ عنوان نشریه خریداری شده توسط ۱۵ کتابخانه مورد بررسی ۳۰۰ عنوان نشریه تکراری (۳۹ درصد) بوده است. در بین این کتابخانه‌ها، کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران با بیش از نیم قرن قدمت (۱۴۵ عنوان)، کتابخانه مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه بذر چغندر قند (۱۲ عنوان نشریه) به ترتیب، بیشترین و کمترین تعداد نشریه را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۱: تعداد نشریات لاتین کتابخانه‌های مورد پژوهش در سال ۱۹۹۶ میلادی

کد	نام کتابخانه	تهران	کرج	ورامین	درصد نشریات
الف	کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران	-	۱۴۵	-	٪۱۸/۷۵
ب	کتابخانه دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران	-	۷۱	-	٪۹/۲۱
ج	کتابخانه مجتمع آموزش عالی ابوریحان	-	-	۱۹	٪۲/۴۵
د	کتابخانه دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران	۷۰	-	-	٪۹/۰/۵
ه	کتابخانه مرکز تحقیقات حفاظت خاک و آبخیزی	-	۳۷	-	٪۵
و	کتابخانه مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع	-	۸۵	-	٪۱۱
ز	کتابخانه مؤسسه تحقیقات دامپروری	-	۴۷	-	٪۶/۰۸
ح	کتابخانه مؤسسه تحقیقات واکسن و سرم‌سازی	-	۳۵	-	٪۴/۵
ط	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۸۵	-	-	٪۱۱
ی	کتابخانه مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی	۹۳	-	-	٪۱۲/۰۳
ک	کتابخانه مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه بذور چغندرقد	-	۱۲	-	٪۱/۵
ل	کتابخانه مؤسسه تحقیقات نهال و بذور	-	۲۵	-	٪۳/۲۳
م	کتابخانه مهندسی زراعی	-	۱۷	-	٪۲/۱۹
ن	کتابخانه بانک کشاورزی	۱۵	-	-	٪۱/۹۴
س	کتابخانه مؤسسه تحقیقات خاک و آب	۱۷	-	-	٪۲/۱۹
	مجموع	۲۸۰	-	-	٪۳۶/۲۳
		-	۴۷۳	-	٪۶۱/۳۲
		-	-	۱۹	-

نتیجه‌ای که از بررسی همپوشانی نشریات کتابخانه‌های مورد مطالعه (جدول شماره ۲) به دست آمده نشان می‌دهد که کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، کتابخانه مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی و کتابخانه مرکزی

دانشگاه تربیت مدرس با تمامی کتابخانه‌ها دارای عنوان مشترک بوده‌اند. بین تمام کتابخانه‌ها بیشترین تعداد همپوشانی نشریات، مربوط به دو کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران و مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی بوده است، این دو کتابخانه ۴۳ عنوان مشترک دارند. لازم به ذکر است که این دو کتابخانه بیشترین تعداد نشریه را دارند. همچنین تمامی کتابخانه‌ها حداقل با یک کتابخانه دارای عنوان مشترک می‌باشند. بیشترین عناوین نشریات مشترک مربوط به کتابخانه‌هایی است که بیشترین تعداد نشریات را دارند. در بین کتابخانه‌های مورد مطالعه که در کرج و اطراف آن واقع شده‌اند، کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران با تمامی کتابخانه‌ها، عنوان مشترک دارد. با توجه به اینکه ۶۰ درصد از کتابخانه‌ها در این منطقه قرار دارند، اما این کتابخانه‌ها از همپوشانی کمتری برخوردارند.

جدول شماره ۲: تعداد عناوین نشریات لاتین سال ۱۹۹۶ مشترک کتابخانه‌های مورد پژوهش

الف	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی	ک	ل	م	ن	س
۴	۱	۱۴	۱۲	۱۱	۲۲	۱۴	۳	۳۷	۴۳	۵	۱۶	۸	۵	۱۱
-	-	-	-	۷	۱۶	-	-	۴	۷	-	-	۱	-	-
۱۴	۱	-	۴	۱	۵	۴	۱	۸	۶	۱	۳	۱	-	۲
۱۲	-	۴	-	-	-	۹	۱۵	۵	۵	-	-	۲	-	-
۱۱	۷	۱	-	-	-	-	-	۱۱	۹	-	-	۶	-	۵
۲۲	۱۶	۵	-	-	-	-	-	۱۳	۱۴	۲	۳	۱	۲	۴
۱۴	-	۴	۹	-	-	-	-	۵	۷	-	۱	۲	-	-
۳	-	۱	۱۵	-	-	-	-	۲	۲	۳	-	۱	-	-
۳۷	۴	۸	۵	۱۱	۱۳	۵	۲	۲۸	۶	۶	۶	۵	۴	۱۰
۴۳	۷	۶	۵	۹	۱۴	۷	۳	۲۸	۶	۶	۱۱	۸	۵	۱۰۰
۵	-	۱	-	-	۲	-	-	۶	۶	-	۶	-	۲	۱
۱۶	-	۳	-	-	۳	۱	۱	۱۱	۶	۶	-	-	۱	۱
۸	۱	۱	۲	۶	۱	۱	۲	۵	۸	۵	-	-	-	۳
۵	-	-	-	-	۲	-	-	۴	۵	۲	۱	۱	-	-
۱۱	-	۲	-	۵	۴	-	-	۱۰	۱۰	۱	۱	۳	-	-

بررسی موضوعات نشریات و همپوشانی آنها (جداول شماره ۳ و ۴) نشان می‌دهد که موضوعات کشاورزی (کلیات) با ۹۵ عنوان، زراعت با ۹۰ عنوان، گیاهشناسی با ۸۶ عنوان و دامپزشکی با ۷۰ عنوان نشریه به ترتیب بیشترین تعداد عناوین نشریات را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به جدول شماره ۵ می‌توان گفت که موضوعات اقتصاد کشاورزی با همپوشانی ۲/۱ درصد، زراعت با ۲/۰۹ درصد، باغبانی و مواد غذایی (لبنیات) با ۲ درصد به ترتیب بیشترین درصد همپوشانی نشریات را از نظر موضوعی به خود اختصاص داده‌اند و می‌توان گفت که موضوعات اصلی حوزه کشاورزی از همپوشانی بیشتری برخوردارند.

جدول شماره ۳: کتابخانه‌های هسته در حوزه‌ها و موضوعات مختلف کشاورزی

ردیف	موضوع	نام کتابخانه	تعداد عناوین
۱	کشاورزی (کلیات)	الف	۲۵
۲	اقتصاد کشاورزی	ی	۶
۳	زراعت	الف	۲۲
۴	باغبانی	الف	۹
۵	مواد غذایی (لبنیات)	الف - ز	۵
۶	مواد غذایی (غلات)	ز	۳
۷	دامپروری و طیور	ز	۱۳
۸	شیلات	د	۳
۹	حشره‌شناسی	الف	۱۱
۱۰	دامپزشکی	د	۳۶
۱۱	تغذیه	د	۳
۱۲	صنایع غذایی	الف	۸
۱۳	جنگل و جنگلداری	ب	۳۶
۱۴	زیست‌شناسی	الف	۷
۱۵	گیاه‌شناسی	ی	۲۰
۱۶	جانور‌شناسی	د	۷
۱۷	ژنتیک	الف	۶
۱۸	محیط زیست	ب	۹
۱۹	منابع آب	۰	۲۱

جدول شماره ۴: نشریات مشترک لاتین برحسب موضوعات در کتابخانه‌های مورد مطالعه

ردیف	موضوع	تعداد مجلات	تعداد نسخ تکراری	درصد تعداد نسخ به تعداد موضوعات
۱	کشاورزی (کلیات)	۵۳	۹۵	۱/۸
۲	اقتصاد کشاورزی	۸	۱۷	۲/۱
۳	زراعت	۴۳	۹۰	۲/۰۹
۴	باغبانی	۱۵	۳۰	۲
۵	مواد غذایی (لبنیات)	۸	۱۶	۲
۶	مواد غذایی (غلات)	۴	۶	۱/۵
۷	دامپروری و طیور	۲۸	۵۱	۱/۸
۸	شیلات	۶	۶	۰
۹	حشره شناسی	۲۱	۲۹	۱/۴
۱۰	دامپزشکی	۵۴	۷۰	۱/۳
۱۱	تغذیه	۵	۷	۱/۴
۱۲	صنایع غذایی	۲۰	۳۱	۱/۵
۱۳	جنگل و جنگلداری	۵۰	۶۶	۱/۳
۱۴	زیست شناسی	۲۵	۳۶	۱/۴
۱۵	گیاه شناسی	۴۷	۸۶	۱/۸
۱۶	جانور شناسی	۲۰	۲۶	۱/۳
۱۷	ژنتیک	۹	۱۳	۱/۴
۱۸	محیط زیست	۲۹	۴۱	۱/۴
۱۹	منابع آب	۲۷	۵۷	۲/۱
	مجموع	۴۷۲	۷۷۳	۲۷/۵۹

هزینه صرف شده برای خرید نشریات ادواری لاتین سال ۱۹۹۶ کتابخانه‌های مورد پژوهش، ۴۴/۳۳۰/۴۹۰ دلار بوده است که تنها ۵۶ درصد از این هزینه (۳۲/۱/۲۲۹٫۷۰ دلار) صرف نشریات بدون احتساب هزینه تکرارها شده، و ۴۴ درصد از کل هزینه (۱۲/۱۷۹٫۶۲۹ دلار) صرف خرید نشریات تکراری شده است که رقم قابل توجهی از هزینه را نشان می‌دهد (جدول شماره ۴) که با این مبلغ کتابخانه‌ها می‌توانستند عناوین جدیدی از نشریات را خریداری کنند.

جدول شماره ۵: وضعیت هزینه صرف شده جهت خرید نشریات و نشریات مشترک

درصد	هزینه مصرفی به دلار	جمع کل
۵۶٪	۲۲۹٫۷۰۱/۳۲	هزینه صرف شده برای نشریات بدون احتساب هزینه تکرارها
۴۴٪	۱۷۹٫۶۲۹/۱۲	هزینه صرف شده برای نشریات تکراری (منهای یک)
۱۰۰٪	۴۰۹٫۳۳۰/۴۴	هزینه صرف شده برای نشریات
	۲۲۷٫۷۶۹/۷۷	هزینه صرف شده برای نشریاتی که عنوان تکراری دارند

تنها چهار کتابخانه از پانزده کتابخانه‌ای که از خدمات متمرکز مرکز اطلاع‌رسانی جهاد سازندگی استفاده می‌کنند، از مجموعه هم خبر داشته‌اند، و دیگر کتابخانه‌ها هنگام سفارش مجلات از موجودی سایر کتابخانه‌هایی اطلاع بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

با توجه به تعداد نشریات تکراری و هزینه آنها و بی‌اطلاعی کتابداران از موجودی دیگر کتابخانه‌ها، می‌توان گفت که این کتابخانه‌ها هنگام انتخاب و سفارش به یکی از اصول مهم یعنی همکاری بین کتابخانه‌ها توجه نداشته‌اند. عدم همکاری بین کتابخانه‌ها علل مختلفی دارد از جمله:

۱. فقدان فهرستگان نشریات در حوزه کشاورزی

۲. جامع نبودن آیین نامه کتابخانه‌ها
۳. نداشتن تجهیزات و تکنولوژیهای جدید جهت اطلاع کتابخانه‌ها از موجودی یکدیگر و یا عدم امکان ارسال و دریافت کپی و یا اصل منابع
۴. احساس برتری بین کتابخانه‌ها و عدم اطمینان به موجودی سایر کتابخانه‌ها
۵. مشکل کمبود جا و فضا برای مراجعه کنندگان غیر از اعضای کتابخانه و مشکل امانت یا کپی از منابع

پیشنهادها

- با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی برای اعتلا بخشیدن به کار کتابخانه‌های مورد پژوهش ارائه می‌شود:
۱. ایجاد شبکه اطلاع رسانی و تهیه فهرستگان^۶ نشریات لاتین کشاورزی
  ۲. تعیین زمینه‌های موضوعی با توجه به تحقیقات هر کتابخانه
  ۳. انتخاب و سفارش نشریات به شیوه متمرکز برای هماهنگی کتابخانه‌های کشاورزی در امر سفارش و خرید نشریات لاتین با توجه به موجودی سایر کتابخانه‌ها
  ۴. تهیه و تقویت تجهیزات و تکنولوژیهای کتابخانه‌ها به منظور پرهیز از فراهم‌آوری عناوین تکراری و تلاش در جهت تقویت مجموعه
  ۵. اجرای طرح امانت بین کتابخانه‌ها^۷ و تدوین طرح تحویل مدرک به صورت جدی
  ۶. تصحیح آیین نامه کتابخانه‌ها به منظور عدم محدودیت ارائه خدمت به مراجعه کنندگان
  ۷. بررسی میزان هزینه سودمندی نشریات کتابخانه‌ها و حذف نشریات بدون استفاده و خرید نشریات جدید مورد نیاز

یادداشتها و منابع

1. *Ulrich's plus*. Bowker Reed Reference Electronic Publishing, 1996.
2. Overlapping
3. Nucleus Libraries
4. Hooper, A.S.C. overlapping journal subscriptions as a factor in the university library cooperation south Africa. *Journal of library and Information science*, 58(1), (1990): 25-32
۵. سندی، مریم. بررسی وضعیت و میزان همپوشانی عناوین نشریات ادواری غیر فارسی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، شهید بهشتی در سال ۱۹۹۲. پایان‌نامه فوق‌لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.
6. Pravdic, N. & Oluci Vukovic, V., Application of overlapping techniques in selection of scientific journals for a particular discipline-methodological approach. *Information processing and Management*. 23 (1987): 25-32
7. Altman, E. Implications of title diversity & collection overlap for inter-library loan among secondary schools. *Library Research*, 42 (1972): 177-194